

Asia: VN/19788/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi paikallisen sopimisen edistämistä koskevaksi lainsäädännöksi

Yleiset huomiot

Yleiset huomionne esityksestä

Rakennusliitto yhtyy PSKJ:n eriävissä mielipiteessään esittämiin näkökantoihin. Esityksen dramaattisin riski rakennusalalla koskee yleissitovuutta.

Työehtosopimus tehdään sopijapuolten kesken. Kompetenssi perustuu järjestöjen jäseniltään sääntöjen mukaisesti saamaan mandaattiin. Lainsäädännön ja vuosikymmeniä noudatetun pariteettiperiaatteen perusteella sopimuksista seuraa myös yksilötason vaikutuksia. Sopimusten itsessään pitäisi nauttia perustuslaillista omaisuudensuojaa.

Esitetty siirtää vaikutukset yritystasolla tapahtuviksi. Muutos edellyttäne delegointien luomista lainsäädännössä. Legitiimiksi uurtunutta tes- traditiota ei voida ad hoc siirtää koskemaan uusia sopijapuolia. Yksittäisen työntekijän työehdoista lakia heikommin sopiminen valtuutetun toimin tai enemmistöpäätöksin yrityksessä on lähtökohtaisesti sopimus kolmannen osapuolen vahingoksi, johon oikeusvaltioissa on liitetty erityinen varaus.

Työntekijöiden edustajan valinta esitetyssä muodossaan tarkoittaa käytännössä ammatillisen järjestäytymisen selvittelyä työpaikoilla. Jäsenyys ammattiliitossa luokitellaan arkaluontoiseksi henkilötiedoksi. Historiassa on paljon surullisia esimerkkejä ihmisryhmien leimaamisesta vakaumuksen perusteella; ajankuvaa leimaavat jo valtioneuvoston, hallituspuolueiden ja keskuskauppakamarin korkeassa asemassa olevien edustajien suodattamattomat julkiset ulostulot.

Suomen yrittäjät ovat argumentoineet hallituksen suuntaan yhdenvertaisuudella, jonka liittäminen yritysten väliin suhteisiin on käsitteellisesti ontuvaa. Elinkeinon harjoittamisen vapaus antaa yritykselle mahdollisuuden tehdä kannaltaan suotuisia valintoja, muun ohella järjestäytyä tai olla järjestäytymättä. Yhdenvertaisuus (syrjinnän kieltö, tasa-arvo jne.) on toistaiseksi kuulunut yksilökontekstiin. Metromatka ilman lippua on silti yksilötasollakin edelleen vapaamatkustamista.

Pyrkimys kilpailuneutraliteettiin sen sijaan edellyttää, että oikeudet ja velvollisuudet koskisivat kaikkia. Jos voi valita pelkät oikeudet, kilpailu vääristyy vastuunkantajien osalta. Miksi kantaa kustannukset, jotka aiheutuvat velvollisuuksista. Velvollisuuksia (tes-neuvottelut, työelämän kehittäminen, koulutus, valvonta, sanktiot jne.) on eritelty riittävästi PSKJ:n eriävissä mielipiteessä.

Esitys vähentää työnantajien motiivia järjestäytyä. Rakennusalalla vaikutukset saattavat olla hyvinkin nopeasti käsillä. Ehkä ajatus on, että kansallisen tason palkkakoordinaatiota ei yleissitovuuden kadottua enää edes tarvita. Vaikka tutkimustieto viittaisikin siihen, että koordinaatiolla on yhteys korkeaan työllisyysasteeseen. Vaikka tuottavuuden osalta arvioitaisiinkin ongelmalliseksi, kun työehdoista heikommin sopiminen hidastaa huonosti johdettujen yritysten väistymistä tuottavampien tieltä (kuten esim. Ruotsissa takavuosina havaittiin). Jos palkkakoordinaatiota puolestaan pyrittäisiin toteuttamaan ilman valtakunnallista vähimmäissuojaan perustuvaa järjestelmää, olisi kyse kaikesti kartellista. Kilpailuoikeus tullee sovellettavaksi, jos avoimen sektorin järjestelyt palkkakatoksi estävät työntekijöiden siirtymistä työpaikasta toiseen.

Nykytila ja sen arviointi

1 luku - Asian tausta ja valmistelu

2 luku - Nykytila ja sen arviointi

Talonrakennusalalla luottamushenkilön valintaan voivat osallistua kaikki työntekijät järjestäytymisestään riippumatta. Valitun henkilön tulee kuulua Rakennusliittoon. Myös villeissä yrityksissä on voitu tehdä paikallisia sopimuksia. On jäänyt täydellisesti konkretisoimatta ja sen myötä myös ymmärtämättä, mikä ongelma tasapainoiseen paikalliseen sopimiseen alalla nykysääntelyn puitteissa liittyy.

Finanssikriisin jälkeen aliurakointiaste on jatkanut kohoamistaan. Talonrakennusteollisuus ry:n yritysten omien työntekijöiden määrä ei enää täytä yleissitovuuden edellytyksiä. Aliurakoitsijoiden pirstaloituneessa kentässä ei järjestäydytä, siellä keskitytään urakoiden saamiseen. Kyse ei ole työntekijöiden järjestäytymisen ratkaisevasta laskusta vaan alan liiketoimintamallin muutoksesta. Yhteisellä työmaalla pääurakoitsijan tosiasiallisen määräysvallan alaisuudessa on yleensä oman henkilöstön määrään nähden huomattava määrä aliurakoitsijoiden työntekijöitä, jotka kuuluvat ammattiliittoon. Valtaosa järjestäytyneistä työnantajistakin jakanee huolen esityksen vaikutuksesta yleissitovuuteen, vaikka valittu liiketoimintamalli on tilanteeseen johtanutkin.

Yleissitovuuden säilyminen on de facto edellyttänyt Rakennusliiton jatkuvaa työtä villissä kentässä liityntäsopimusten solmimiseksi. Hallitusohjelman julkaisemisen jälkeen tämä ei ole enää ottanut onnistuakseen. Pienillä urakoitsijoilla ei ole realistista näkymää siitä, mitä kokonaisuuden tasolla tulee tapahtumaan. Manifestoitu vapaus on luonut kontrafinaalisen ristiriidan; kukin toimija olettaa tilanteessa hyötyvänsä muita enemmän tai näiden kustannuksella.

Riidat ja sotkut alalla liittyvät käytännössä yksinomaisesti villiin kenttään. Kyse on usein yksipuolisista pyrkimyksistä työehtojen heikentämiseen ja aika ajoin myös luottamushenkilön aseman kiistämisestä. Järjestäytyneessä kentässä tulkinnallisia ylilyöntejä ei mainittavammin esiinny.

Uudellamaalla 12/2023 n. 37 % työvoimasta oli ulkomaalaisia (RT:n päättäjäkirje 21.2.2024). Aluehallintoviraston raportit työehtojen toteutumisesta näyttäisivät jäävän (viim.11.4.2024) vuosi toisensa jälkeen jäävän päättäjien muiden huolien alle.

Eduskunnan työ- ja tasa-arvovaliokunnassa on edustajia, joiden arvio yrityskohtaisen sopimisen tasapuolisuudesta luottaa siihen, että Itä-Eurooppalaisen yrityksen tänne esim. Kirkisiasta tai Ukrainasta töihin tuomat ihmiset eivät suostuisi sopimaan muusta kuin meikäläisittäin reiluista työehdoista. Arvio vuonna 2024 koskien rakennusalaa on hämmentävän naiivi.

Lähetettyjen työntekijöiden työehtojen tosiasiallisessa valvottavissa oleva perälauta on yleissitova palkanormi. Paikallisen sopimisen muodot, kuten pitkät päivät ja viikot ilman korotusosia sekä kotimaassa jälkikäteen vietettävät työajan tasoittumisjaksot ja lomat, liukuvat viranomaisvalvonnan ulottumiin. Lopullinen romahdus kotimaisen työn hintakilpailukyvyille tulee, kun yleissitovuuskin lakkaa.

On sinänsä selvää, että vientiteollisuuden veto riippuu paitsi innovaatioista ja tuotteista myös globaalista kustannuskilpailusta. Se selittää pyrkimyksen kansallisen palkanmuodostuksen sitomiseen. Ay-liike on suhtautunut kansallisiin paineisiin varsin vastuullisesti.

On silti ajattelematonta olettaa, että esityksen paikalliseksi sopimiseksi vaikutukset olisivat kaikilla aloilla yhtäläiset. Isojen työvoimaintensiivisten kotimarkkina-alojen lähitulevaisuus tulisi työllisyys- ja budjettitavoitteiden osalta arvioida selvästi perusteellisemmin. Vaikutusarvioiden tulisi kohdentua yleissitovuuden lakkaamiseen 4-7 vuoden kuluessa. Tämän ohittaminen keksittynä huolena osoittaa ylimalkaista, tahallista tai tahatonta, suhtautumista ilmeisiin syy-seuraussuhteisiin.

Yleissitovuuden jälkeen työlle ei ole pohjahintaa. Pienet paikalliset yritykset eivät voi enää hinnoitella urakoita työehtosopimuksen palkkoihin pohjaten. Paikallisen hintatason kanssa pysyvämmiin kamppaileva työntekijä ei enää saa alalta riittävää toimeentuloa. Työmaat täyttyvät polkuhintaan tänne tuoduista ihmisistä, jotka viipyvät tilapäisesti ja maksavat verot kotimaahansa.

Liiton jäsenmäärä laskee, kun neuvotteluvoima kohdentuu enää normaalisitovaan kenttään. Se vaikuttaisi otaksuttavasti kymmeniä vuosia myös liiton vaatimuksiin ja tapan toimia siellä, missä jäsenten työehtoihin ja tuloihin voidaan yhä vaikuttaa. Vaikea arvioida mitä kaikkea se tarkoittaisi.

Rakennusalalla uudistus edellyttää, että nykyisten työehtosopimusten yleissitovuus jäädytetään 10 vuodeksi vaikutusten arvioimiseksi. Esimerkkinä vastaavasta järjestelystä käy kuntaliitosten yhteydessä lanseerattu vuosien irtisanomissuoja.

Toinen vaihtoehto on muuttaa yleissitovuuden kriteereitä niin, että huomioidaan alan ketjuihin pirstoutuneet työntekijät (substance over form) osana pääurakoitsijoiden vahvuutta.

Hallituspuolueet ovat indikoineet, ettei tarkoitus ole hävittää yleissitovuutta. Vaikuttaisi kohtuulliselta saada ymmärrettävät perustelut, jos takeita ei voida edes määrääjäksi antaa. Joitakin viikkoja sitten liikenne- ja viestintäministeri lupaili toimia luottamuksen palauttamiseksi taksialaan. Panokset ovat tällä kertaa korkeammat, mutta kokeilunhalu muiden toimeentulolla ja vaikutusarvioiden puuttuminen entisellään.

Tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3 luku - Tavoitteet

4 luku - Keskeiset ehdotukset

-

Vaikutukset ja muut toteuttamisvaihtoehdot

4.2 luku - Vaikutukset

5 luku - Muut toteuttamisvaihtoehdot

-

Työsopimuslaki

2 luvun 7a § - Yleissitovaan työehtosopimukseen perustuva paikallinen sopiminen

-

13 luvun 3 § - Luottamusvaltuutettu

-

13 luvun 7§ - Poikkeaminen työehtosopimuksella

-

13 luvun 8 § - Yleissitovan työehtosopimuksen laista poikkeavat määräykset

-

Työaikalaki

18 § - Työajan enimmäismäärä

-

34 § - Poikkeaminen työehtosopimuksella

-

35 § - Yleissitovan työehtosopimuksen laista poikkeavat määräykset

-

36 § - Yleissitovaan työehtosopimukseen perustuva paikallinen sopimus

-

Vuosilomalaki

30 § - Poikkeaminen työehtosopimuksella

-

31 §- Yleissitovan työehtosopimuksen laista poikkeavat määräykset

-

Opintovapaaalaki

13 a §

-

Yhteistoimintalaki

38 § - Sopimisoikeus

-

Työehtosopimuslaki

1 §

-

5a §

-

Merityösopimuslaki

2 luvun 6a § - Yleissitovaan työehtosopimukseen perustuva paikallinen sopiminen

-

13 luvun 9 § - Poikkeaminen työehtosopimuksella

-

13 luvun 10 § - Yleissitovan työehtosopimuksen laista poikkeavat määräykset

-

Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Huomionne suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskevasta osiosta

-

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

Huomionne voimaantulo- ja siirtymäsäännöksistä

-

Ojanen Jyrki
Rakennusliitto ry